

- щєе. Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Классика-XXI», 2005. – 421 с.
3. Лэндри Ч. Креативный город. – М.: Издательский дом «Классика-XXI», 2011. – 399 с.
  4. Ling C., Dale A. (2011) Nature, place and creative class: Three Canadian case studies. *Landscape and Urban Planning* 99 (2011), PP. 239-247.
  5. Альжанова Ф. Креативная экономика: теоретическая концепция и ее практическое применение [Электронный ресурс] / Ф. Альжанова – Режим доступа: www.kazinvestexpo.org/ru/lecture/view/473.
  6. Клоудова И. Влияние развития креативной экономики на экономически отсталые регионы / И. Клоудова // Журнал новой экономической ассоциации. – 2010. – № 5. – С. 110-125.
  7. Taylor D., Baeker G. (2008) Economic Restructuring through Culture in Small Towns and Rural Areas: Building Creative Rural Economies. *The International Forum for the Creative Economy*. 17 March 2008.
  8. Coffey, W. J. (2000). Canadian Cities and Shifting Fortunes of Economic Development. *Canadian Cities in Transition*. T. Bunting and P. Filion. New York, Oxford: 121-150.
  9. Hracs B. Culture in the Countryside: a Study of Economic Development and Social Change in Prince Edward County, Ontario. Graduate Program in Geography. York University. Toronto, Ontario. 2005, 148 p.

УДК 332

Мікловда В.П.
доктор економічних наук, професор
Ужгородського національного університету,
член-кореспондент
Національної академії наук України

ХАРАКТЕРИСТИКА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЗАКАРПАТТЯ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Стаття присвячена оцінці сучасного стану розвитку сільського господарства Закарпатської області. Визначено актуальність розвитку аграрного виробництва для забезпечення соціально-економічного піднесення сільських територій. Охарактеризовано особливості розвитку сільських територій Закарпаття. Стратегічними пріоритетами розвитку агропромислового комплексу Закарпатської області визначено органічне виробництво.

Ключові слова: сталий розвиток, сільські території, сільське господарство, органічне виробництво.

Микловда В.П. ХАРАКТЕРИСТИКА СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА ЗАКАРПАТТЯ В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

Статья посвящена оценке современного состояния развития сельского хозяйства Закарпатской области. Определена актуальность развития аграрного производства для обеспечения социально-экономического подъема сельских территорий. Охарактеризованы особенности развития сельских территорий Закарпаття. Стратегическими приоритетами развития агропромышленного комплекса Закарпатской области определено органическое производство.

Ключевые слова: устойчивое развитие, сельские территории, сельское хозяйство, органическое производство.

Miklovda V.P. DESCRIPTION OF AGRICULTURE of TRANSCARPATHTIA IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT

Article is devoted to assessing of current state of agricultural development in Zakarpattia region. Is determined the relevance of the development of agricultural production to ensure social-economic uplifting of rural areas. Are characterized features of the development of rural areas of Zakarpattia. Organic production is defined as strategic priorities of the development of agro industrial complex of Zakarpattia region.

Keywords: sustainable development, rural areas, agriculture, organic production.

Постановка проблеми. У період глобальних викликів світової економіки виникає потреба розробки заходів та механізмів сталого розвитку. Перед світовою спільнотою стоїть завдання вирішення проблем кліматичних змін, вичерпаності невідновлюваних ресурсів, особливо енергоносіїв, забруднення повітря і води тощо.

Ефективне подолання негативних тенденцій у розвитку сільського господарства та українського села, сприятиме вирішенню вищезазначених проблем та забезпеченню конкурентоспроможності нашої держави з економічними системами розвинених країн.

Сучасний етап розвитку України характеризується необхідністю пошуку нових, притаманних культурним та історичним особливостям суспільства, форм реалізації господарської діяльності, які б одночасно відповідали світовим тенденціям та механізмам досягнення мети раціонального використання наявних природних ресурсів [1].

Аналіз останніх досліджень. Слід зазначити, що проблеми сталого розвитку сільських територій і агропродовольчої сфери України знаходяться в центрі уваги вітчизняних вчених-економістів, політиків, господарників, громадських діячів, експертів, а також багатьох пересічних громадян, що переймаються питаннями забезпечення еколого-соціально-економічного розвитку сіл. Питання пов'язані із вище означеною проблематикою широко дискутуються в наукових працях провідних вчених. Серед яких дослідження О.М. Алимова, І.А. Іртищевої, І.М. Лицура, Е.М. Лібанової П.Т. Саблука, М.А. Хвесика та інших. Ними вже напрацьовані теоретичні положення, на базі яких можна робити певні узагальнення і проводити подальші дослідження. Проте вивчення даної проблематики в сучасних умовах господарювання залишається актуальним і потребує безперервного подальшого моніторингу і розробки спеціального інструментарію розвитку українського села.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в оцінці сучасного рівня сільськогосподарсько-виробництва Закарпатської області в контексті сталого розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу досліджень. Оптимального варіанту розв'язання проблем щодо формування достатніх масштабів розвиненості потенціалу сталого розвитку України та забезпечення результативності стратегічного управління загальноекономічними зрушеннями в державі можна досягти лише в разі: а) запровадження процесно-алокативної технології, сформованої при синхронному використанні положень макросистемної еволюції, структурно-інформаційної надійності систем, засобів процесного та алокативного управління; б) генерування в межах національної економічної системи організаційно-економічних передумов задля регенерації реального сектору української економіки, що уможливить його еволюційну стійкість функціонування, яка передбачатиме інваріантність реалізації інтеграційних процесів вибору держави; в) формування адекватної системи оцінювання та прогнозування результативності управління формуванням потенціалу сталого розвитку на засадах реалізації базових положень відповідної концепції задля: нарощення сукупних ресурсів, резервів і можливостей різної природи; забезпечення збалансованого розвитку вітчизняної промисловості; визначення об'єктивної траєкторії та оптимальної для України макроекономічної моделі управління формуванням, нарощення та раціоналізацією освоєння потенціалу сталого розвитку в контексті реалізації інтеграційного вибору держави [2].

Заслугує схвалення трактування сутності цивілізаційного прогресу на засадах людиноцентричності соціуму, економіки та екології. Головною передумовою і водночас результатом успішного розвитку визначено справедливості по відношенню до тих поколінь, які нині живуть, і до тих, які прийдуть у цей світ у майбутньому [3].

В умовах децентралізації для економіки багатьох європейських країн та України, питання розвитку аграрного виробництва є надзвичайно актуальним, особливо, для забезпечення соціально-економічного піднесення сільських територій. Сільську місцевість розглядають не тільки як місце проживання значної частини населення, а також як невід'ємну частину аграрного сектора, якому належить вагома роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни.

Для Закарпатської області можна виділити ряд особливостей, які мають вплив на розвиток сільських територій:

- незначна кількість земель сільськогосподарського призначення, близько половини цих земель знаходиться в гірській та передгірній місцевості, де природно-кліматичні умови не є сприятливими для ефективного землеробства;

- найбільша серед регіонів, за винятком Криму, кількість комфортних днів за кліматичними умовами. Враховуючи наявні в області цілющі родовища мінеральні і термальні води, живописні лісові комплекси, багаті історико-культурні надбання, створюються унікальні можливості для розвитку рекреаційно-туристичної галузі області;

- вигідне гео економічне розташування між чотирма країнами Центральної Європи (Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Румунією) і двома областями України (Львівською та Івано-Франківською), з якими є автомобільне і залізничне сполучення;

- переважаюча частка сільського населення та низька зайнятість економічно активного населення, його висока трудова міграція, що спричинює низьку соціально-економічних проблем;

- зайнятість значної кількості населення (переважаюча частка в області є сільським населенням) низькопродуктивною працею (нетоварне землеробство, випасне скотарство та ін.) для забезпечення суто фізіологічних потреб. Це спричиняє негативний вплив на психологію певної частини людей, і віддаляє їх від загальнонаціональних і євро інтеграційних процесів та проявляє пасивність у громадсько-політичному житті.

Відсутність власних енергогенеруючих потужностей для самозабезпечення потреб області, за умови наявності найбільшого в Україні потенціалу відновлюваних енергетичних ресурсів, зокрема унікального потенціалу гірських річок та геотермальних джерел.

Традиційно в Закарпатті розвиваються лісова і деревообробна промисловість (виробництво меблів, пиломатеріалів, шпону, паркету), лісохімічна (продукти переробки деревини), харчова промисловість (виробництво вина, коньяку, плодоконсервної продукції, безалкогольних напоїв та мінеральної води), легка промисловість (швейні і трикотажні вироби, білізна, пальта, куртки, костюми чоловічі, взуття, головні убори), машинобудування (металорізальні верстати, електродвигуни, арматура трубопровідна, побутові газові конвектори, газові лічильники), промисловість будматеріалів (виробництво щебеню, облицювальних матеріалів), добувна промисловість (сілі, цеоліт, золото тощо), переробна промисловість.

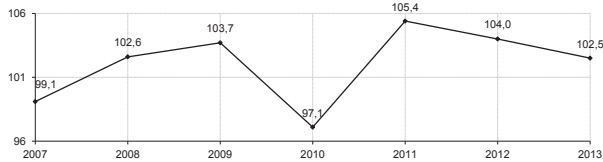
За підсумками 2013 року індекс виробництва промислової продукції області в порівнянні з 2012 роком зменшився на 3,1%, тоді як у цілому по Україні мало місце спадання на 4,3 відсотка. Загальне виробництво продукції сільського господарства за розрахунком у всіх категоріях господарств за 2013 рік збільшилося на 2,5%, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах відбулося зменшення на 3,4%, а в господарствах населення зростання – на 2,9%. За рейтинговим показником обсягу продукції сільського господарства за підсумками 2013 року область займає 25 місце, за поголів'ям великої рогатої худоби – 18 місце, за поголів'ям корів – 12 місце, свиней – 15 місце, овець та кіз – 3 місце [4].

За роки незалежності змінилося співвідношення площі сільськогосподарських угідь Закарпаття на користь господарств населення, розмір землеволідіння яких зріс більше ніж у шість разів. Важливий крок зроблено у формуванні нової організаційної структури аграрного сектора – сільськогосподарського підприємства на засадах приватної власності на землю та інші засоби виробництва.

Важливу частину земель Закарпаття займають сільськогосподарські угіддя – пасовища, сінокоси та орні землі. Згідно форми 6-зем Головного управління земельних ресурсів у Закарпатській області сільськогосподарських земель нараховується 470,2 тис га.

Узагальнюючим показником розвитку агропромислового комплексу, що входить до комплексної оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України є темп зростання (зменшення) валової продукції сільського господарства.

Зокрема, рейтинговий показник індексу обсягу сільськогосподарського виробництва за підсумками 2013 року становить 102,5 відсотка, за 2012 рік – 104,0 відсотка, за 2011 рік – 105,4 відсотка, 2010 рік – 97,1 відсотка.

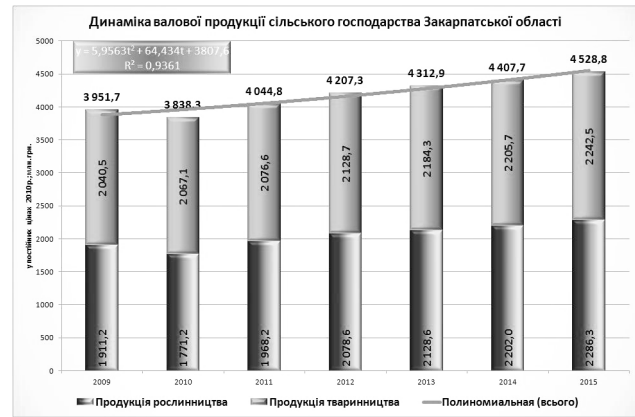
Рис. 1. Динаміка індексу обсягу сільськогосподарського виробництва Закарпатської області (відсотків до попереднього року) [4]

Починаючи з 2011 року, з кожним роком на Закарпатті спостерігається поступове збільшення обсягів валової продукції сільського господарства, переважна більшість якої виробляється в господарствах населення.

Галузева структура валової продукції сільського господарства Закарпаття характеризується рівномірним розподілом між результатами виробництва рослинництва і тваринництва.

Тенденція змін валової продукції сільського господарства свідчить про рівномірне нарощування обсягів виробництва і може бути представлена у вигляді полінома третього степеня $y=5,9563t^3+64,434t+3807,6$.

Прогнозні значення валової продукції Закарпатської області визначені з високим рівнем істотності (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка галузевої структури валової продукції сільського господарства Закарпатської області

Авторські розрахунки на основі статистичних даних

Щодо фінансових результатів діяльності, то слід відмітити про значну частку збиткових сільськогосподарських підприємств Закарпаття. У 2013 році частка збиткових підприємств становила 41,7%. Проте, у цілому, по всій сукупності сільгоспідприємств, фінансовий результат становив 7,6 млн грн,

Таблиця 1

Валова продукція сільського господарства Закарпатської області

(у постійних цінах 2010р.; млн грн)

	2009	2010	2011	2012	2013
Валова продукція – всього	3951,7	3838,3	4044,8	4207,3	4312,9
у тому числі					
сільськогосподарські підприємства	187,4	144,5	205,1	233,2	225,2
господарства населення	3764,3	3693,8	3839,7	3974,1	4087,7

Джерело: [4]

Таблиця 2

Динаміка галузевої структури валової продукції сільського господарства Закарпатської області

(у постійних цінах 2010 р.; млн грн)

	2009	2010	2011	2012	2013
Продукція рослинництва	1911,2	1771,2	1968,2	2078,6	2128,6
у тому числі					
сільськогосподарські підприємства	109,6	82,7	138,5	160,4	148,5
господарства населення	1801,6	1688,5	1829,7	1918,2	1980,1
Продукція тваринництва	2040,5	2067,1	2076,6	2128,7	2184,3
у тому числі					
сільськогосподарські підприємства	77,8	61,8	66,6	72,8	76,7
господарства населення	1962,7	2005,3	2010,0	2055,9	2107,6

Джерело: [4]

Таблиця 3

Основні фінансово-економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств

	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість сільськогосподарських підприємств, од	68	59	55	44	48
Збиткові підприємства кількість, од.	33	27	26	20	20
питома вага в загальній кількості, %	48,5	45,8	47,3	45,5	41,7
Фінансовий результат від сільськогосподарської діяльності, прибуток, збиток (-), млн грн	-13,2	-10,4	-0,6	10,0	7,6
Рівень рентабельності, збитковості (-) фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, %	-10,9	-11,7	-0,4	6,8	4,9
Рівень рентабельності, збитковості (-) реалізації, %					
продукції сільського господарства	-11,1	-13,3	-0,5	6,3	4,5
продукції рослинництва	4,5	-11,3	3,3	13,1	10,6
продукції тваринництва	-24,1	-15,7	-5,4	-2,7	-3,8

Джерело: [4]

а рівень рентабельності фінансово-господарської діяльності склав 4,9%. У 2012 та 2013 роках додатне значення рентабельності реалізації сільськогосподарської продукції досягнуто виключно за рахунок прибуткового рівня реалізації продукції рослинництва, а рентабельність реалізації продукції тваринництва за весь досліджуваний період носить від'ємні значення.

Внаслідок малоземельності, ведення сільського господарства в області має свою специфіку і особливості. Площа сільськогосподарських угідь, на яких вирощується сільськогосподарська продукція займає 35 відсотків території області. Область характеризується вертикальною зональністю – наявні низинна, передгірська і гірська підзона, дві третини території області відносяться до гірської місцевості, що знижує потенційні можливості збільшення приросту отримання сільськогосподарської продукції.

Тривалий час головне завдання сільського господарства полягало в нарощуванні обсягів виробництва продукції та розширенні її асортименту для задоволення потреб населення. Перевага при цьому надавалася індустріалізованим методам агровиробництва, які не володіють ґрунтозахисними функціями. Все це призвело до стрімкого збільшення витрат вичерпних природних ресурсів і деградації ґрунтів.

Заслуговує на увагу думка [5], що для забезпечення передумов формування системи сталого розвитку сільських територій, одним першочергових напрямів є розроблення механізмів раціонального землекористування.

Протягом останніх років відбувається зміна пріоритетів розвитку агропромислового комплексу Закарпатської області шляхом реформування великотоварних колективних підприємств, що призводить до їх подрібнення. Незначна кількість сільськогосподарських підприємств, що займаються виробництвом продукції органічного землеробства, зумовлена тим, що органічні або екологічно чисті продукти або так звані продукти харчування під логотипами (organic food), повинні вироблятися за принципами, правилами та методами органічного виробництва з дотриманням всіх етапів його виробництва (вирощування, переробки, транспортування, сертифікування).

Більш позитивна тенденція спостерігається на Закарпатті у виробництві органічної продукції в галузі тваринництва та при вирощуванні картоплі, овочів та фруктів, де застосовується органічне землеробство майже повністю.

Гостра необхідність збереження навколишнього середовища і забезпечення населення якісними продуктами харчування актуалізує пошук та використання нових альтернативних інтенсивних моделей сільськогосподарської діяльності, в основі яких лежить концепція одержання високоякісного врожаю без шкоди довкіллю завдяки вивченню і врахуванню природних процесів. До альтернативних методів сільськогосподарського виробництва відносять органічне землеробство (organic farming).

Органічне виробництво характеризується наступними перевагами: зменшення залежності від промисловості й інших галузей економіки, зростання самозабезпечення та самопідтримання господарств, захист навколишнього середовища, консервація обмежених ресурсів, виробництво екологічно чистих, корисних для здоров'я людини продуктів харчування, зменшення споживання енергії, налагодження прямих зв'язків із споживачами продукції.

За визначенням, наведеним у Постанові Ради ЄС 834/2007 [6], «органічне виробництво – цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращий досвід з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного різноманіття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених із застосуванням речовин і процесів природного походження».

Органічна продукція вирізняється своєю корисністю та смаковими якостями.

З метою розширення органічного виробництва в Україні, необхідно:

- здійснити перехід до політики перехресної відповідальності, за якою запроваджується залежність виплати субсидій від дотримання базових екологічних вимог щодо стану сільськогосподарських угідь, умов гігієни та догляду за тваринами;

- запровадити цільову підтримку спеціальних заходів агроекологічного спрямування в процесі виробництва сільськогосподарської продукції (органічне сільське господарство);

- забезпечити екологічно доцільне заліснення та консервацію сільськогосподарських земель, залуження сільськогосподарських угідь; збереження сільських ландшафтів, пейзажів, зелених насаджень, заболочених ділянок, канав, лісопосадок, флори і фауни тощо.

Висновки. Розвиток сільського господарства та сільських територій Закарпаття необхідно розглядати в загальнонаціональній системі. Підтримку сільського розвитку можна забезпечити шляхом диверсифікації доходів у сільській місцевості, поліпшення якості аграрної продукції та її маркетингу, дотримання базових стандартів захисту навколишнього природного середовища, навчання новим технологіям. Технології органічного землеробства, які стрімко поширюються в усьому світі підтверджують і доводять стратегічні пріоритети даного виду сільськогосподарського виробництва для Закарпатської області та України, у цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Системні аспекти капіталізації природних ресурсів / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика]; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 72 с.
2. Потенціал сталого розвитку України на шляху реалізації інтеграційного вибору держави: монографія / О.М. Алімов, І.М. Лицур, В.В.Микитенко та ін. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 520 с.
3. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь / кер. авт. колективу Е.М. Лібанова / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2012. – 412 с.
4. Статистичний збірник «Сільське господарство Закарпаття за 2009-2013 роки». – Ужгород: Головне управління статистики в Закарпатській області. – 2014. – 52 с.
5. Іртищева І.О. Раціональне природокористування як елемент сталого розвитку сільських територій / І.О. Іртищева, Т.В. Стройко // Економіст. – 2014. – № 2. – С. 34-37.
6. Постанова Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 року стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів, та скасування Постанови (ЄС) № 2092/91 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organicstandard.com.ua/.../Постанова%20Ради>.